

Nøytralitetsvernets fallitt

Av overlege Johan Scharffenberg

100420

DEN krigshistoriske avdeling har satt igang to serier fremstillinger av Norges deltagelse i den annen verdenskrig, den første «Krig i Norge 1940» (etter planen 6 bind, hvorav 3 er utkommet) om landoperasjonene, den annen «Norges sjøkrig 1940—1945» (etter planen 6 bind, hvorav 2 er utkommet) om krigen til sjøs.

Disse fremstillinger tilstreber videnskapelig objektivitet, fri for nasjonalistisk, enn si partipolitisk tendens, i almenfattelig form skal de skildre krigens virkelige forløp.

Sjøkrigseriens annet bind «Det tyske angrep i Oslofjorden og på Norges søkyst» utkom samtidig med første bind, som anmeldes her.

Efter oppdrag av sjefen for Sjøforsvarets overkommando, gikk orlogskaptein E. A. Steen allerede høsten 1941 i London igang med å utarbeide en foreløbig beretning, den var ferdigskrevet 1. februar 1943. Han fortsatte innsamlingen av kildemateriale under oppholdet i England, og høsten 1946 ble han beordret til Den krigshistoriske avdeling for å fullføre verket. Som innsamler og bearbejder av materialet har Steen hovedansvaret, men som utgiver dekker den ansette krigshistoriske avdeling verket med sin autoritet, og får derved kontrollplikt.

SOM titelen viser har boken to hovedavsnitt: Sjøforsvarets nøytralitetsvern 1939/1940 (s. 13—122), Tysklands og Vestmaktens planer og forberedelser for en Norgesaksjon (s. 125—208), samt bilag og registre.

I første avsnitt er det gjort rede for det personell og materiell kystforsvaret hadde til rådighet. — Norge møtte 1. september 1939 den annen verdenskrig med et svakere nøytralitetsvern enn 1. august 1914, den gang ble «Både Mariten og Kystartilleriet fullt mobilisert fra

NORGES SJØKRIG 1940—1945; I.

E. A. Steen: Sjøforsvarets nøytralitetsvern 1939/40. Tysklands og vestmaktens planer og forberedelser for en Norgesaksjon.

Utgitt ved Den krigshistoriske avdeling. Gyldendal Norsk Forlag. — Oslo 1954.

krigens første til siste dag. Kystfestningenes minifelter var etablert, og festningene hadde også dekningsavdelinger av Hæren under hele krigen» (s. 13).

Dette var ikke tilfelle under den annen verdenskrig, på grunn av mangel på øvet personell og moderne materiell. «Men den virkelige årsak lå dypere. Kommanderende Admiral (H. E. Diesen) hadde nemlig den oppfatning at faren for et sjøverts angrep på Norge under den pågående krig ikke var stor, sett i forbindelse med Tysklands absolutte underlegenhet til sjøs i forhold til vestmaktene. Det var ut fra dette syn at det ikke forelå noen særlig krigsfare, at Kommanderende Admiral under nøytralitetsvernet unnlot å foreslå full mobilisering av kystfestningene overensstemmende med Kystartilleriets krigsoppsetningsplan» (s. 18).

«Kommanderende Admiral regnet forøvrig med at man i tilfelle av et angrep på Norge, ville få varsel om det i rimelig tid før det ble satt inn» (s. 22).

I desember 1939 meddelte professor Johan Holst meg, at sanitetsvesenet var helt uforberedt for de krav en krig ville stille. Sannsynligvis var det samme tilfelle overalt i forsvarsvesenet.

Steen kan selvfølgelig ikke gå inn på de politiske årsaker til forspinnelsen av forsvaret. Utenriksminister Koht hadde samme overdrevne tillid til den engelske flåtes overlegenhet og mente at krigsfaren var mindre i 1939 enn i 1914, senere fryktet han mest at vestmaktene ville søke å drive Norge ut av nøytraliteten.

I bokens første avsnitt er det gjort rede for de viktigste saker fra september 1939 til 9. april 1940: City of Flint, Westerwald, Altmark, nøytralitetskrenkelser fra begge sider osv.

Den britiske mineutlegging den 8. april ble tatt med i dette avsnitt, skjønt det vel hadde vært logisk riktiger, å henføre den til kapittel 10 i annet avsnitt.

UNDER forhandlingene 8. april (referert s. 116—122) i Regjeringen, utenrikskomiteen og Stortinget, fengslet mineutleggingen oppmerksomheten i den grad at Rio de Janeiro-affæren ble oversett, — den burde åpnet øynene for at et tysk angrep var umiddelbart forestående. Navnlige gjelder dette utenriksminister Koht som fredag 5. april fikk en dessverre altfor svak advarsel fra legasjonen i Berlin. Selvfølgelig kunne han ikke vite at advarselen stammet fra anti-nazisten general Oster i «Abwehr», men han burde 8. april ha kombinert opplysningene fra mannskapet på Rio de Janeiro med telegrammet.

Som det straks ble riktig opplyst, var Rio de Janeiro et av de transportskip som skulle til Bergen.

Skipet ble torpedert 8. april kl. 11.15 i internasjonalt farvann utenfor Justoy (ved Lillesand) av den polske undervannsbåt «Orzel». Kl. 13.30 ble det tyske tankskip «Posidonia» senket like utenfor territorialgrensen ved Svenner av den britiske undervannsbåt «Trident». Meldinger om disse senkningene ble sendt Admiralstabens etterretningsavdeling fra 1. Sjøforsvarsdistrikt kort tid etter at de hadde funnet sted» (s. 202). Men ved uforvarlig sommel fikk generalstaben og forsvarsminister Ljungberg først klokken 17.35 etterretning.

Efter senkningen fryktet de tyske myndigheter at hemmeligheten var røbet, men de norske politiske ledere skjønte ingenting og var sinte over avisenes ekstrablader som «kunne skremme folk opp».

STEEN forteller (s. 200) om en samtale han formiddagen 8. april hadde med den tyske marineattaché, korvettkaptein Schreiber. Da han skulle gå, sa han til Steen: «Adjs herr kaptein, og takk for behagelig samvær». Da Steen forbauset spurte om han skulle reise, svarte han: «Nei men jeg sier allikevel farvel».

Folklingen som Steen ikke nevner, var denne:

Oberstløytnant Pohlman kom om morgenen 8. april til Oslo som utsending fra von Falkenhorsts stab og satte seg i forbindelse med Schreiber, denne var overbevist om at det ikke ville komme til tilpøpnet motstand. Schreiber kjente altså det forestående angrep da han tok avskjed med Steen.

Steen forteller (s. 201) videre: «Kort tid etter at den tyske marineattaché var gått kom den britiske marineattaché, admiral Boyes til admiralstabens etterretningsavdeling og sa til kaptein Steen: «De kan meddele admiral Diesen at jeg har grunn til å tro at også («have reason to believe that also») en britisk flåtestyrke er på vei for å møte de tyske sjøstridskrefter som er stukket ut til sjøs».

Denne meddelelse var interessant av to grunner. For det første syntes den å vise at britene hadde kjennskap til den tyske oppmarsj, og for det annet tyder den på at britene hadde til hensikt å møte de tyske skip med sterke sjøstridskrefter i Kattegat eller Skagerak. Både av kommanderende admiral og i admiralstaben ble den derfor oppfattet slik at det i løpet av dagen ville bli et større sjøslag i disse farvann mellom britiske og tyske styrker, som man håpet ville resultere i at den tyske oppmarsj, hvor den enn skulle, ville bli slått tilbake med store tap. Og admiral Diesen gav straks ordre om at meddelelsen skulle bli sendt 1. Sjøforsvarsdistrikt.

Det viste seg senere at admiral Boyes' meddelelse var feilaktig. Britiske overvannsstridskrefter løp overhodet ikke inn i Skagerak eller Kattegat 8. april.

Her reiser seg to spørsmål: Bidrog meddelelsen til at mineene ikke ble lagt ut for at de ikke skulle hindre de britiske skips innfart?

Var admiral Boyes i god tro? Han handlet utvilsomt etter ordre fra det britiske admiralitet. Dette visste at overvannsskip ikke var på vei til Skagerak; var hensikten at tyskerne skulle slippe uhindret inn i Norge, for her å opprette et nytt

krigsteater.

ANNET hovedavsnitt, «Tysklands og Vestmaktens planer og forberedelser for en Norgesaksjon» sammenstiller de viktigste foreliggende opplysninger med mønstergyldig objektivitet, langt fyldigere enn innstillingen fra Undersøkelsseskommissjonen av 1945, — til den nes unnskyldning har det vært fremholdt at den ikke hadde adgang til det store materiale som senere er kommet frem om de alliertes planer.

På enkelte punkter kunne jeg ønske å gjøre tilføyer til Steens fremstilling, men stort sett stemmer den med det bilde jeg har dannet meg og stadig fremholdt.

Norges utenrikspolitikk har fra 1940 bygget på det postulat at det hadde vist seg umulig å holde Norge utenfor krigen. Ja, hvis et land forsommer sitt forsvaret i den grad som Norge, kan det ikke vente at dets nøytralitet blir respektert. Spørsmålet blir da bare hvilken krigførende part har størst fordel av å respektere eller krenke nøytraliteten.

Nu blir det i et offisielt norsk verk dokumentert at begge de krigførende parter samtidig forberedte krenkelse av Norges nøytralitet. Alle nordmenn som redelig vil søke sannheten om årsakene til Norges ulykke, bør studere kaptein Steens verk.

Johan Scharffenberg.